

СТАДИИ НА ПСИХОСОЦИАЛНА ЗРЕЛОСТ И СОЦИАЛНА И/ИЛИ УЧИЛИЩНА СРЕДА В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ

Е. Папазова¹, Р. Антонова²

¹ *Институт за изследване на населението и човека - БАН*

eva.papazova@gmail.com

² *Фондация „Здраве и социално развитие“*

r.antonova@hesed.bg

Резюме. *Целта на статията е да определи стadiите на психосоциална зрелост при юноши от домове за деца, лишени от родителски грижи, сегрегирано ромско училище, смесен тип училище и българско училище. Изследвани са 309 лица в юношеска възраст. Използван е въпросникът за измерване на психосоциалната зрелост на Розентал и сътрудници (Erikson Psychosocial Stage Inventory, Rosenthal et al., 1981). Резултатите показват, че юношите от българското училище се отличават с най-високи стойности на автономност и интимност. Юношите от сегрегираното ромско училище са като цяло най-незрели и се отличават с най-ниски стойности на автономност и трудолюбие. Юношите от домовете за деца и юноши, лишени от родителски грижи се отличават с най-високи стойности на трудолюбие и с най-ниски стойности на интимност.*

Ключови думи: *стадии на психосоциална зрелост, социална среда, юношеска възраст*

Какво означава това да си зрял? Съществуват малко по обем изследвания, които касаят юношеските субективни нива на зрелост (Galambos et al., 1999). Концепцията за психосоциалната зрелост обхваща индивидуалния капацитет да се функционира ефективно и самостоятелно в дадена социална среда, капацитет да се формират ефективни социални взаимоотношения и да се инвестира в оцеляването на обществото.

Природа на психосоциалната зрелост

Психосоциалната зрелост може да се разглежда като интердисциплинарен концепт. Психологическите модели очертават развитие на структурирани отношения се до Аза, взаимоотношения с другите, работни умения и компетенции, и развитие на сис-

тема от ценности (Greenberger et al., 1971). По специално, моделът на психосоциална зрелост специфицира измерими нагласи и диспозиции. Взимат се под внимание както изискванията на обществото, така и здравословното развитие на индивидите. Моделът очертава три основни дименсии на зрелостта, които са относими за всички общества. Те са (1) способността да функционираш адекватно сам по себе си, (2) способността да взаимодействаш адекватно с другите, и (3) способността да допринасяш за социалната кохезия (сплотеност) (Greenberger & Sorensen, 1974).

Психосоциалната зрелост е мултидименсионален конструкт, съставен от индикатори като автономност, идентичност и

интимност, които се разглеждат като изисквания за успешно преминаване в зрелостта (Erikson, 1963; Rosenthal, Gurney, & Moore, 1981). Или тя се отнася до индивидуалния опит свързан с установяването на автономия и независимост, ангажиране с продуктивни дейности, установяването на чувство за идентичност и постигането на интимност (Marn and Koch, 1999; Stevenson et al., 1997).

Психосоциалната зрелост често се разглежда като маркер на успешния преход към зрелостта. Важните компоненти, както вече беше посочено, са (а) автономност или независимо функциониране; (б) трудолюбие или продуктивност; (в) идентичност или кохерентна Аз-концепция; (г) интимност или добри взаимоотношения с другите (Erikson, 1963; Rosenthal, Gurney, & Moore, 1981). Постигането на психосоциалната зрелост се случва към двайстата година на човека, период който се нарича настъпваща зрелост (emerging adulthood) (Arnett, 2000).

ТЕОРИЯ НА ЕРИК ЕРИКСЪН ЗА ПСИХОСОЦИАЛНАТА ЗРЕЛОСТ

Теорията за психосоциалната зрелост може да се разглежда и като аспект от епигенетичната теория на Ерик Ериксън за развитието на Аза в хода на жизнения цикъл (Ериксън, 1996). Според епигенетичният принцип нищо не израства и не се развива без ясна посока. Всеки стадий на развитието има свое точно определено място във времето и е свързан с останалите, като успешното излизане от един стадий е предпоставка за успешното навлизане в следващия.

Теоретичният модел на Ерик Ериксън (Erikson, 1963) разделя психосоциалното развитие на осем стадия – доверие, автономност, инициатива, трудолюбие, идентичност, интимност, генеративност, интеграция. В настоящата статия ще разгледаме в емпиричен план четири от тях – автономност, трудолюбие, идентичност и интимност. Според теорията на Ериксън, успешното развитие през всеки един от тези етапи на развитие е зависимо от успешното разрешаване на развитийна задача от по-ранен период на развитие. Така

например, ако доверието не е изградено по време на детството, не само че се нарушава индивидуалната способност да се вярва в другите на по-късен етап от живота, но и личностната дименсия очевидно става по-неясна през следващите стадии (автономност, инициатива) (Erikson, 1963).

Теорията на Ериксън е особено провокативна за изучаването на юношеството поради това, че стадите идентифицирани от него като маркиращи идентифицирането със значимите други в дадено по-ранно развитие водят постепенно и до стадий, който е свързан с процес на формиране на идентичността (Erikson, 1968). По този начин се обяснява защо по-възрастните юноши са въввлечени в разрешаването на конфликта между дифузната идентичност и формирането на идентичността. Дифузната идентичност описва двусмислието и лошо определената концепция за себе си, докато формираната идентичност представлява развитието спрямо специфични цели и ценности в живота, които се изразяват чрез дадени нагласи.

ПСИХОСОЦИАЛНА ЗРЕЛОСТ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ СТАТУС

Себевъзприемането на статуса на зрелост може да варира сред различни извадки, в зависимост от индивидуални променливи като например етничност, семеен и социално-икономически статус (Arnett & Galambos, 2003).

По-високите стойности на психосоциалната зрелост предположимо се отнасят до по-силни и по-консистентни усилия за социализация. Очакванията на изследователите са, че децата от афроамерикански произход ще са с по-ниски стойности на зрелост от децата от англосаксонски произход в светлината на по-честата фрагментация на африканските семейства (Moynihan, 1965), ценностните различия между децата с различен етнически произход (Deutsch et al., 1968), и вероятни различия в структурата на социалната класа при различните етноси, които налагат и различия в практиките на социализация (HUMAN, 1966).